

Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

УДК: 349.414 / 349.6

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14949687>

Правовий режим земель для облаштування та утримання кладовищ

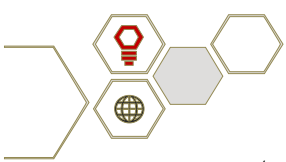
Удовенко Юлія Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу факультету міжнародної торгівлі та права, Державний торговельно-економічний університет, вул. Кіото, 23, м. Київ, 02156,
e-mail: y.udovenko@knute.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-7280-2633>

Прийнято: 16.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** Результати огляду літератури показали, що попри науково-практичний внесок вчених досі залишаються не розкритими питання правового режиму земель для облаштування та утримання кладовищ, що й зумовило вибір даної тематики, її поточну актуальність. У статті представлено детальне та всебічне дослідження вимог щодо земельної ділянки, яка може бути відведена під місця для поховання небіжчиків, процедури її відведення, обмеження, тощо.*

У праці наголошується, що земельна ділянка, яка відведена під кладовища знаходиться у комунальній, а у окремих випадках у державній власності. Вказано, що земельні ділянки для облаштування кладовищ надаються виключно спеціалізованим комунальним підприємствам на праві постійного землекористування за певною процедурою. Підкреслено, що земельні ділянки відведенні для кладовищ обмежені у використанні і для їх облаштування та утримання необхідно дотримуватися норм земельного законодавства та санітарних норм. Автор вказує на монопольне становище ритуальних служб, що спричиняє корупційні ризики у похоронній сфері.

Акцентовано увагу на порушеннях санітарних норм щодо відстані розміщення кладовищ до приватних будинків та проаналізовано судову практику вирішення таких справ (наприкладі, Дземюк проти України» (заява № 42488/02)).

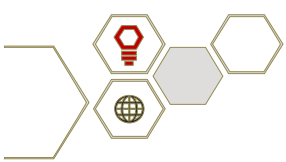
Аналіз законодавства показав, що на сьогодні існує гостра проблема щодо відведення земельних ділянок під почесні поховання осіб, які захищали Україну. Відсутність місць поховань для захоронення домашніх улюбленців спричиняє екологічні ризики. Крім того, виокремлено існуючі проблеми у сфері поховання, що пов'язані з дефіцитом землі, обліком місць поховань, тощо та запропоновані шляхи їх подолання. Стаття також підкреслює важливість міжнародної практики щодо інших альтернативних способів поховання, зокрема - еко-поховань (у спеціально відведених ділянках лісу). У висновках представленого дослідження наголошується на важливості подальшої розробки науковцями та практиками питання, що стосується перепоховання останків померлих, що пов'язано з впливом російсько-української війни.

Ключові слова: *екологічні правовідносини, екологічне право, поховання, кладовище, правовий режим, земельна ділянка, перепоховання, колумбарій, крематорій.*

The legal regime of lands for the arrangement and maintenance of cemeteries

Udoenko Yuliia Oleksandrivna

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Legal Support for Business Security, Faculty of International Trade and Law, State University of Trade and Economics, Kyoto St., 23, Kyiv, 02156, Ukraine, e-mail: y.udovenko@knute.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7280-2633>

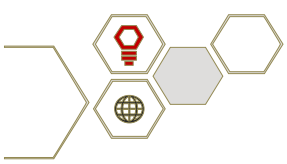
Abstracts. *The results of the literature review have shown that despite the scientific and practical contribution of scholars, the issues of the legal regime of land for the arrangement and maintenance of cemeteries remain unresolved, and this has led to the choice of this topic and its current relevance. The article presents a detailed and comprehensive study of the requirements for a land plot which may be allocated for cemetery burial, the procedures for its allocation, restrictions, etc.*

The author emphasizes that the land allocated for cemeteries is in municipal and, in some cases, state ownership. It is indicated that land plots for cemeteries are provided exclusively to specialized utility companies on the right of permanent land use under a certain procedure. The author emphasizes that land plots allocated for cemeteries are limited in use and that for their arrangement and maintenance it is necessary to comply with the norms of land legislation and sanitary standards. The author points to the monopoly position of funeral services, which causes corruption risks in the funeral sector.

The author focuses on violations of sanitary standards regarding the distance of cemeteries to private houses and analyzes the court practice of resolving such cases (for example, Dzemiuk v. Ukraine (application No. 42488/02)).

The analysis of the legislation showed that today there is an acute problem with the allocation of land plots for honorary burials of persons who defended Ukraine. The lack of burial sites for pets causes environmental risks. In addition, the article highlights the existing problems in the field of burial related to the shortage of land, registration of burial sites, etc. and suggests ways to overcome them. The article also emphasizes the importance of international practice regarding other alternative burial methods, in particular, eco-burials (in specially designated forest areas). The conclusions of the presented study emphasize the importance of further development by scholars and practitioners of the issue of reburial of the remains of the dead, which is related to the impact of the Russian-Ukrainian war.

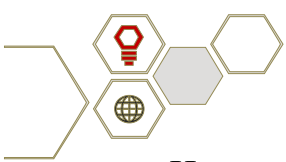
Keywords: *environmental legal relations, environmental law, burial, cemetery, legal regime, land plot, reburial, columbarium, crematorium.*

Постановка проблеми. Основний Закон України гарантує громадянам право на життя, що пов'язане з їх правом на людську гідність [1]. Приписи цієї статті визначають, що людина має особливу цінність і заслуговує на повагу і турботу за життя і шанобливе ставлення до її тіла після смерті. Кладовище є відведеним місцем для поховання небіжчиків. Зберігання праху померлого вдома чи ще в будь-яких інших непередбачених для цього місцях заборонене. Тому правове регулювання відносин у сфері поховання і похоронної справи є одним із напрямів державної політики.

Згідно інформації, розміщеної на сайті Департаменту житлово-комунальної інфраструктури виконавчого органу Київської міської ради, на території Києва налічується 29 діючих кладовищ з яких одне є відносно відкритим, два - закриті, решта є частково закриті [14, с. 8]. На сьогодні прослідковується дефіцит вільних місць, оскільки площа відведена під поховання неживих людей у столиці не відводилася з 1992 року. Водночас, загибель людей активно посилюється, що пов'язано із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, поширенням вірусу COVID-19, екологічною катастрофою на Херсоні, тощо. Тому проблема щодо розміщення місць поховань є найбільш гострою, скажімо, через відсутність резерву землі для будівництва нових та розширення діючих кладовищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури свідчить про не значний інтерес дослідників до проблематики, що стосується облаштування та утримання місць поховань. Окремі аспекти, що стосуються організації та діяльності кладовищ були зосереджені у працях представників науки економіки, археології, архітектури, медицини. Теоретичне підґрунтя досліджень державного регулювання сфери ритуальних послуг в Україні були предметом дослідження - Рудої І.І., Білана А.О., Божкова В.В. Питанню розміщення кладовищ в структурі населених пунктів присвячена праця таких авторів, як: Трошкіна О.А., Комар І.О. Особливої актуальності в контексті нашого дослідження набувають праці Ушакової О.В., яка у своїй дисертації

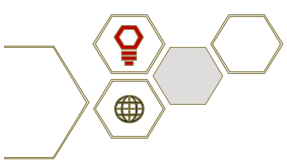
«Наукове обґрунтування гігієнічних вимог безпечної експлуатації територій поховань» зосереджує увагу на питаннях санітарно-гігієнічного стану ґрунтів кладовищ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що у сучасній юридичній науці, не було досліджень в галузі поховання. Тому проблема правового режиму земель для облаштування та утримання кладовищ є недослідженою. Нерозв'язаними залишаються питання щодо нестачі місць для поховання в зв'язку з обмеженістю земельних ресурсів, відсутність кладовищ для захоронення тварин, відведення земельної ділянки для поховання військовослужбовців, застосування альтернативних видів поховання, продаж місць на кладовищах тощо. Крім того, проблематика перепоховання потребує дослідження з урахуванням нових реалій, що постають перед Україною у зв'язку з російсько-українською війною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей правового режиму земель для облаштування та утримання кладовищ, окреслення масштабних проблем та запровадження шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «правовий режим земель» не закріплений на законодавчому рівні, однак часто використовується в доктрині земельного права. Ми погоджуємося з думкою Андрейцева В. І., який вважає, що «правовий режим земель – це встановлений нормативно-правовий порядок, який визначає поведінку суб'єктів земельних правовідносин щодо земель, земельних ділянок як щодо об'єктів права власності, управління, користування, відтворення, збереження та охорони з метою їх раціонального (економного й ефективного) використання і задоволення різноманітних потреб заінтересованих осіб, захисту їх земельних прав» [10, 158].

Термін «кладовище» має юридичне закріплення, вживається в офіційних документах. Відповідно до Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року кладовище – «відведена в установленому законом порядку земельна ділянка з облаштованими могилами та/або побудованими

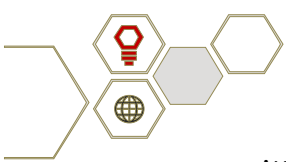

крематоріями, колумбаріями чи іншими будівлями та спорудами, призначеними для організації поховання та утримання місць поховань» [4]. Фактично – це частина землі, яка спеціально відведена для поховання небіжчиків.

Здебільшого на практиці терміни «цвинтар» та «кладовище» ототожнюють. Проте термін «цвинтар» не має юридичного закріплення і використовується лише у літературі. Слово «цвинтар» - походить від давньогрецької мови і означає «місце сну», тобто місце вічного спокою. Тлумачний словник української мови визначає цвинтар, як: 1. Подвір'я і кладовище біля церкви. 2. Місце, відведене для поховання померлих; кладовище [11, с.1908]. Фактично можна припустити, що цвинтар був різновидом кладовища (церковне кладовище), тому ці терміни можна ототожнювати.

До 19 століття поховання небіжчиків відбувалося на церковному цвинтарі. Однак, внаслідок збільшення населення, епідемії холери, земельні ділянки під поховання померлих людей почали відводитися поза територією храму. Наразі існують несанкціоновані захоронення священників при храмах або на земельних ділянках відведених під заповідники. Наприклад, на території заповідника «Софія Київська» відбулося поховання, протиєрея Федора Шеремета, патріарха Володимира Романюка (подія увійшла в історію під назвою «чорний вівторок»), тощо. Самовільне перезахоронення особи є неможливим, крім того, передбачається адміністративна або кримінальна відповідальність за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого. Тому відповідно до Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року місця поховання, які існують не можуть зноситися, водночас їх можна перенести виключно за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування лише за наявності *постійного* підтоплення, зсуву, землетрусу або іншого стихійного лиха [4].

Кладовища – це не лише місця зберігання померлих осіб, а й історичні артефакти, способи збереження зв'язку між поколіннями. Не зважаючи на те, що Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року не передбачає різновиди кладовищ, доцільно виокремити їх наступні типи:

традиційні, військові, крематорії (у Харкові, Києві, Одесі), колумбарії (при крематоріях - у Харкові, Києві, Одесі), кожне з яких має певну земельну ділянку відведена для цих цілей. Однак, недостатня кількість крематоріїв на території України свідчить про слабкий розвиток сфери кремації.

Згідно чинного законодавства України поділ за майновим станом не допускається, у зв'язку з цим на території України не існує кладовищ бідних та багатих. Враховуючи міжнародний досвід можна виокремити такі місця поховань: меморіальні парки (популярні у США), еко-кладовища (Велика Британія), морські кладовища, військові меморіали (Італія), кладовища для тварин. В Україні відсутні офіційні кладовища для домашніх тварин, що призводить до хаотичних поховань, не зважаючи на те, що облаштування стихійних місць захоронень тварин забороняється на території населених пунктів, для збереження нормальної епідеміологічної ситуації. Київською міською радою було анонсовано проект щодо організації кладовища для домашніх улюбленців. Для цих цілей була виділена земельна ділянка у Деснянському районі міста Києва (Троєщина). Разом з тим, цей проект не був реалізований на практиці, а стихійні захоронення тварин (в лісопаркових зонах, парках, скверах, тощо) продовжуються і становлять високий ризик для довкілля через розкладання тіл та виділення токсинів.

Відповідно до Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року, існують почесні поховання, для яких земельна ділянка відводиться на кладовищі або за межами території місць поховань [4]. На такій земельній ділянці можуть створюватися сквери, меморіальні бульвари, парки і кургани слави. Під час Російсько-української війни (2014 – 2024 роки) гостро постало питання вшанування полеглих героїв. Вперше пропозиція про створення загальнодержавного військового кладовища була висловлена у 2011 році, і лише у 2022 році Верховна Рада України підтримала таку ініціативу. На сьогодні Урядом затверджене рішення щодо його розміщення на земельній ділянці державної форми власності – у селі Гатне Фастівського району, Київської області

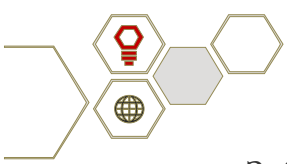

[9]. Однак, будівництво такого рівня військового кладовища залишалося нереалізованим.

Систему нормативних актів, які регулюють діяльність в галузі поховання становлять Конституція України [1], Земельний кодекс України [2], Цивільний кодекс України [3], Закони України «Про поховання та похоронну справу» [4], «Про благоустрій населених пунктів», «Про місцеве самоврядування», «Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища», тощо. Міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються щодо реалізації цих законів України.

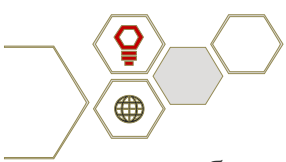
Відповідно до ст. 83 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) кладовища розміщуються *на земельних ділянках, які належать до земель комунальної власності*, крім випадків передбачених законодавством України. Такі землі не підлягають передачі у приватну власність, не можуть бути приватизованими або передаватися в оренду (до прикладу у Румунії могили для тимчасового поховання надаються в оренду на 7 років). Таким чином, власниками комунальної форми власності є відповідні територіальні громади через органи місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська рада) [2, 4]. Утримання кладовищ здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Кладовища є землями *загального користування*, тобто їх використання є безоплатним для задоволення потреб громадян. Здебільшого кладовища розміщуються на земельних ділянках у межах населених пунктів, але відповідно до визначеного законом порядку, їх розміщення можливе і за межами населених пунктів. Такі земельні ділянки є обмеженими у використанні, тобто вони повинні використовуватися виключно за цільовим призначенням, яке визначається документацією із землеустрою та з дотриманням санітарних норм. Таким чином, при відведенні земельної ділянки для облаштування кладовищ потрібно враховувати як загальні норми земельного законодавства так і спеціальні норми, які визначають вимоги до таких об'єктів.

Забудова земельної ділянки здійснюється в межах її цільового призначення. Аналізуючи норми ЗК України однозначно не можна визначити до якої категорії земель належать землі відведені під кладовища. Водночас, у 2021 році були внесені зміни до Порядку ведення Державного земельного кадастру та введено в дію в новій редакції Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок та Класифікатор видів функціонального призначення територій та їх співвідношення з видами цільового призначення земельних ділянок. Тобто було введено новий вид цільового призначення земельних ділянок *«Земельні ділянки загального користування відведені під місця поховання»* з кодом 07.09 у категорії земель рекреаційного призначення (додаток 59 до Порядку) та зафіксовано вид функціонального призначення території *«Території кладовищ та крематоріїв»* з кодом 20506.0 (додаток 60 Порядку) [6]. Проте, відповідно до статті 50 ЗК України, до складу земель рекреаційного призначення входять землі, які можуть бути використані для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів [2]. Тому віднесення земель для розміщення кладовищ до категорії земель рекреаційного призначення є не зовсім доречним.

На практиці трапляються випадки коли земельні ділянки для влаштування місць поховань можуть надаватися за межами населених пунктів, за рахунок іншої категорії земель, наприклад, за рахунок земель категорії промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони або іншого призначення, категорії лісгосподарського призначення, тощо. Водночас, потрібно враховувати ч.1. ст. 208 ЗК України [2]. Звідси слідує, що місця відведені під кладовища можливі на землях іншої категорії землі ніж рекреаційного призначення, однак це вимагає зміни цільового призначення землі. При цьому необхідно дотримуватися правила співвідношення між новим видом цільового призначення земельної ділянки та функціонального призначення території. Адже, заборонено змінювати цільове призначення земельної ділянки, яка не відповідатиме плану зонування території та \ або детальному плану території. Змінюючи цільове призначення

особливо цінних земельних ділянок потрібно враховувати обмеження та особливий порядок такої процедури.

В Україні за організацію діяльності в галузі поховання відповідає Міністерство розвитку громад та територій, інші центральні органи виконавчої влади, районні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Основна роль в організації поховань відведена органам місцевого самоврядування. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2023 року визначає, що органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень вирішують такі питання щодо організації похоронної діяльності:

- 1) відводять земельні ділянки для організації місць поховання, крім випадків, передбачених законодавством;
- 2) здійснюють будівництво, утримують в належному стані та гарантують охорону місць поховання, крім випадків, передбачених законодавством;
- 3) створюють ритуальні служби (всі ритуальні служби – це комунальні підприємства);
- 4) приймають рішення щодо надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням пільгових категорій громадян, зокрема: самотніх громадян, ветеранів війни та праці, тощо;
- 5) реалізують контрольну функцію щодо дотриманням законодавства стосовно захисту прав споживачів у частині надання суб'єктами господарювання ритуальних послуг та реалізацією ними предметів ритуальної належності, тощо [4].

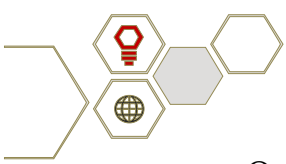
Для організації місць поховань сільські, селищні, міські ради створюють єдину організацію - *спеціалізовані комунальні підприємства (які надають ритуальні послуги)*. Тобто, фактично українським законодавством створюється монопольне становище ринку ритуальних послуг, що формує корупційні ризики. Земельні ділянки для облаштування кладовища надаються виключно спеціалізованим комунальним підприємствам, установам, організаціям *на праві постійного землекористування* (ст. 92 ЗК України) [2]. Тобто створене спеціалізоване комунальне підприємство, яке надає ритуальні послуги, повинно

пройти всі стадії для набуття права постійного користування земельною ділянкою для облаштування кладовища. Процедура передачі земельних ділянок у постійне землекористування передбачена ст. 123 ЗК України.

Схематично її можна зобразити наступним чином:

1. Спеціальне комунальне підприємство подає клопотання про надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки до місцевої (сільської, селищної, міської) ради.
2. Розгляд клопотання місцевою радою протягом місячного строку і надання рішення на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або мотивованої відмови в такому наданні.
3. Розроблення проекту землеустрою у проектній організації.
4. Погодження проекту землеустрою. За потреби можуть бути й додаткові погодження (ст. 186¹ ЗК України).
5. Державна реєстрація земельної ділянки в державному земельному кадастрі.
6. Проведення державної експертизи проекту землеустрою. До прикладу, санітарно-епідеміологічна експертиза здійснюється відділом державної санітарно-епідеміологічної експертизи Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів.
7. Затвердження місцевою радою проекту землеустрою.
8. Вилучення земельних ділянок у землекористувачів із затвердженням умов вилучення земельних ділянок (у разі необхідності).
9. Реєстрація права постійного користування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [2]. Юридична особа публічного права повинна отримати витяг із Державного реєстру, який посвідчує право постійного землекористування. Лише після такої процедури земельна ділянка надається спеціалізованому комунальному підприємству у постійне користування при цьому визначаються умови її використання, у тому числі (за необхідності) вимог щодо відшкодування втрат лісогосподарського виробництва.

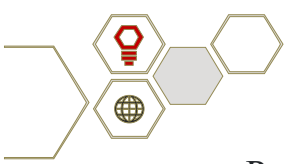
Отже, органи місцевого самоврядування мають монопольне становище у похоронній діяльності, вони можуть приймати рішення про часткове або повне закриття кладовищ (у разі відсутності вільних місць для облаштування нових могил). Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення сфери поховання» № 7018 від 04 лютого 2022 року [7], на нашу думку, містить важливе положення відповідно до якого порядок та підстави для визнання кладовищ закритими або відкритими, а також порядок та підстави знесення колумбаріїв, відносяться до компетенції центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

Для розміщення місць поховань повинна надаватися земельна ділянка, яка відповідає *гігієнічним вимогам щодо облаштування і утримання* кладовищ у населених пунктах України (ДСанПіН 2.2.2.028-99). Перш за все почнемо з площі земельної ділянки, яка повинна бути відведена для облаштування кладовищ:

1) під місця *традиційного* поховання площа такої земельної ділянки повинна становити з розрахунку 0,24 га на 1 тисячу чоловік в міській місцевості і 0,1 га на 1 тисячу чоловіку сільській місцевості;

2) під кладовища *поховань урн з прахом* - 0,02 га на 1 тисячу чоловік відповідно до державних будівельних норм. Розміри земельних ділянок, які відводяться для поховання, допускається уточнювати залежно від співвідношення кладовищ традиційного поховання і кладовищ для поховання після кремації, які встановлюються за місцевими умовами [4].

Мінімальна територія місць поховань складає 0,5 га. Проте як свідчить практика, у зв'язку з дефіцитом землі, земельні ділянки відведені під кладовища мають значно меншу площу. Ми погоджуємося з думкою Рудої І.І., яка вважає, що цю ситуацію можливо частково врегулювати за рахунок підхоронення в могилі, де вже похована людина, з дня смерті якої минуло понад 20 років. Але слушно зазначає автор, що це повністю не зможе вирішити проблему дефіциту землі для облаштування кладовищ [12].

Розміри земельної ділянки для облаштування кладовищ та її місцезнаходження повинні бути передбачені генеральним планом розвитку населеного пункту. При цьому місцеві установи державної санітарно-епідеміологічної служби повинні погодити проекти улаштування нових кладовищ, розширення і реконструкції діючих, тощо.

До земельної ділянки також висуваються певні вимоги, вона повинна бути придатною для розміщення місць поховань. Тобто така територія не мусить зазнавати затоплення чи підтоплення, а також негативного впливу, що спричинене зсувами і обвалами [5]. Самі кладовища повинні знаходитися в приміській зоні міських поселень неподалік від сіл. Крім того, дуже важливо дотримуватися розмірів санітарно-захисної зони навколо кладовища. Мета встановлення такої зони – це відокремлення її від житлових забудов. У межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових будинків, гуртожитків, готелів, дитячих садочків, шкіл, наркологічних диспансерів, джерел централізованого водопостачання, тощо. Відповідно до Наказу «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» №173 від 19 червня 1996 року санітарно-захисна зона між кладовищем і житловими будинками повинна становити *не менше*:

- 300 м від кладовищ для традиційних поховань та крематорію до громадських та житлових будинків, колективних садів, городів і зон відпочинку. (при цьому законодавець не передбачає наявності дозволу від мешканців прилеглих житлових приміщень);

- не менше 100 м від кладовищ для поховання урн до громадських та житлових будинків, а також будівель прирівняних до них;

- не менше 500 м від кладовищ, розташованих вище населеного пункту відносно ґрунтових вод, які наповнюють місцеві колодязі, тощо.

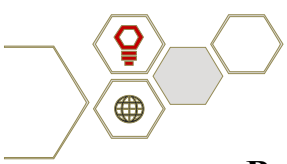
Дедалі частіше виникають ситуації коли порушуються санітарні норми щодо відстані розміщення кладовищ до приватних будинків. Наприклад, у справі «Дземюк проти України» (заява № 42488/02) Європейський суд з прав людини у 2014 році своєю ухвалою задовольнив позов. Суд визнав, що на підставі ст. 6 та

8 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод громадянина» були порушені права позивача на повагу до його житла і приватного життя у зв'язку з облаштуванням кладовища поряд з будинком [15].

Територія, яка відведена під місця поховань повинна бути озелененою із збереженням існуючих насаджень. Це пов'язано з тим, що в подальшому території *закритих кладовищ* перетворюються в міські сади та парки, тощо. У разі вибору земельної ділянки під кладовище, слід враховувати Інструкцію про порядок поховання, утримання кладовищ і організацію ритуального обслуговування в населених пунктах України КДІ-204/12 Україна 182-91, яка визначає на якій земельній ділянці не можна розмішувати кладовища [6]. Строк експлуатації кладовища становить 30-40 років. Міські кладовища повинні мати відведені земельні ділянки для поховання трупів невідомих та самотніх громадян. Поховання інфікованого тіла має свій порядок, який визначений Міністерством охорони здоров'я України.

Самовільне поховання небіжчиків на території кладовищ (без дозволу ритуальної служби або старости) не допускається. Відвід земельних ділянок для поховання виконується адміністрацією кладовища на підставі оформлених договорів-замовлень на поховання. Земельні ділянки на кладовищі заповнюються в порядку черговості, встановленої генеральним планом кладовища. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року гарантує кожному громадянину України *безкоштовне* місце для поховання. Звідси слідує, що набуття приватної власності на земельну ділянку під місце поховання заборонено законодавством України. Тому оплата відбувається лише за *ритуальні послуги*, які надає спеціальне комунальне підприємство. Право власності на земельну ділянку завжди підтверджується конкретними документами. Фактично не існує цивільно-правової угоди щодо відчуження земельної ділянки під кладовище. Крім того, законодавством України визначається, що живі особи не можуть отримати *нове місце* на цвинтарі за життя.

Висновки. На сьогодні питання щодо облаштування та утримання кладовищ особливо гостро стоїть у містах та територіальних громадах. До прикладу зазначимо, що майже всі кладовища міста Києва є закритими, нові кладовища й колумбарії майже не будуються, а альтернативні види поховань не розвиваються. Існуючий дефіцит місць для поховання є підставою до зловживань з боку комунальних ритуальних служб. Водночас, черговість видачі ділянок на цвинтарі повинна знищити корупцію під час отримання такого місця. Не менш важливою проблемою є неналежний облік місць поховань, який ведеться лише на паперових носіях і не має прозорості. Відтак, існує потреба в цифровізації, прозорому доступі громадян до наявних місць поховань.

Відкликаний проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення сфери поховання № 7018 від 04 лютого 2022 року, містив низку важливих положень щодо вирішення проблем у сфері поховання. Зокрема, з метою економії земельних ресурсів було запропоновано альтернативний вид поховання – «біопоховання» та «місце біопоховання» [7]. Цікавим є досвід Великої Британії де одним із альтернативних способів поховання є лісові еко-поховання, які здійснюються у спеціально відведених ділянках лісу (труна з картону, бамбуку чи верби, на місці поховання висаджується дерево). Заслуговує на увагу положення законопроекту щодо створення кладовищ, колумбаріїв та крематоріїв приватної форми власності. Тобто не передбачається ліквідація комунальних або державних місць поховань, а навпаки додаткове створення приватних кладовищ з урахуванням світової практики. Проте, ми вважаємо, що таке положення суперечить ЗК України, який визначає основні правила щодо регулювання земельних відносин.

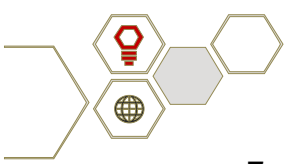
Нині не менш важливою проблемою є перепоховання останків померлих, що пов'язано з впливом російсько-української війни. Законодавство України визначає, що перепоховання небіжчиків неможливе окрім певних винятків. Стаття 21 ст. 21 Закону України «Про поховання та похоронну справу», яка присвячена «перепохованню» є застарілою та не враховує реалії сьогодення. Адже масові поховання померлих мирних людей так і військовослужбовців на

окупованих територіях відбуваються не у відведеному для цього місці, без дотримання законодавства, санітарних норм (наприклад, на околицях Харкова, Херсона, тощо). Однак, процедура перепоховання у зв'язку з воєнним станом не зазнавала жодних змін. У чинній редакції закону «Про поховання та похоронну справу» передбачено виділення коштів із місцевих бюджетів лише на проведення поховання, не враховуючи перепоховання. Тому кошти на перепоховання останків військовослужбовців і осіб, які загинули у російсько-українській війні, повинні виділятися місцевими бюджетами. Таким чином, це питання є актуальним та потребує подальшого дослідження науковцями та практиками.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10.07.03 №1102–IV // Офіційний вісник України. 2004. № 10. Ст. 91.
5. Державні санітарні правила та норми «Гігієнічні вимоги щодо облаштування і утримання кладовищ в населених пунктах України» ДСанПіН 2.2.2.028-99 : Постанова від 01.07.1999 р. №28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028588-99#Text>.
6. Інструкція про порядок поховання, утримання кладовищ і організацію ритуального обслуговування в населених пунктах України КДІ-204/12 Україна 182-91. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0126303-91#Text>.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення сфери поховання : Проект Закону № 7018. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38897>.

8. Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок : веб-сайт. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/dodatok-59.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).

9. Про затвердження Порядку організації здійснення почесних поховань на військовому кладовищі та увічнення пам'яті у музейному комплексі Національного військового меморіального кладовища : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2022 р. № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2022-п#Text>.

10. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев. К.: Знання, 2005. 445 с.

11. Цвинтарь // Словарь української мови: в 4т. / за ред. Бориса Грінченка. К. : Кієвская старина, 1907-1909.

12. Руда І. І. Державне регулювання сфери ритуальних послуг в Україні : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2016. 246 с.

13. Козак О.Д. Поховання чи захоронення? Історична антропологія та біоархеологія України. Випуск 2. 2020. С. 154-160.

14. Калашнікова О., Колесников О. Напрями реформування поховальної справи в умовах політики децентралізації влади. Аналітична записка. ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», 2021. 34 с.

15. Справа «Дземюк проти України» (Заява № 42488/02) : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text (дата звернення: 14.02.2025).